

ВИСТУПИ УЧАСНИКІВ ЗБОРІВ

М.Я. АЗАРОВ,

член-кореспондент НАН України,

перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів України

Без сумніву, щорічні Загальні збори Національної академії наук — центральна подія в науковому житті України.

Мені особливо приємно бути присутнім тут за дорученням Прем'єр-міністра і як представнику нашої Академії.

Хотів би поділитися з вищим науковим зібранням країни деякими міркуваннями щодо принципів економічного та інноваційного розвитку, які в сучасному світі невіддільні один від одного.

Кабінет Міністрів України, як вам відомо, від самого початку узяв на озброєння концепцію інвестиційно-інноваційного розвитку національної економіки і суспільства. Не можна відкладати інноваційні перетворення в економіці. Адже ціна державної нерішучості в цій сфері — драматичне відставання від цивілізованого світу, втрата конкурентоспроможності.

Ми налаштовані кардинально змінити традиційні підходи до науково-технологічної та інноваційної політики. Це буде відображено в середньостроковій програмі діяльності Кабінету Міністрів до 2011 року.

Буквально на наших очах радикально змінюються природа економічного зростання і конкурентоспроможності. Лідерства в економіці вже не можна досягти, екстенсивно освоюючи нові сировинні ресурси і традиційні виробничі потужності. Ефективно використовувати наявні можливості і нарощувати національне багатство можна тільки шляхом продукування нових знань!

Проте, констатувати необхідність перебування економіки на базі інноваційної моделі недостатньо. Ми і так вже «забалакали» ці

терміни. Потрібні конкретні кроки, які забезпечать перехід від екстенсивної моделі економічного зростання до інтенсивного нарощування інтелектуального і технологічного потенціалу національної економіки.

Давайте скажемо відверто: Україна, при достатньо високі темпи зростання економіки, на жаль, у вимірах світового економічного прогресу все ще перебуває у стані «довикористання залишкових ресурсів». Національна економіка базується на відтворенні переважно сировинного і низькотехнологічного укладів. Зростання ВВП на основі впровадження нових технологій становить лише 0,7% (у передових країнах — до 90%). За останніми даними Світового економічного форуму в Давосі, в рейтингу конкурентоспроможності Україна посіла 78 місце серед 117 країн світу. Підкреслюю: з 2005 по 2006 рік наша країна опустилася на 10 позицій!

За нашими оцінками, і з цим погоджуються міжнародні фахівці, технологічне оновлення економіки України потребує 500 млрд доларів капіталовкладень. А за всі 16 років незалежності держава отримала лише 21 млрд дол. прямих іноземних інвестицій! Чи не означає це гостру необхідність радикально змінити інвестиційну політику?

За підсумками 2006 року в основний капітал у нашій країні інвестовано понад 125 млрд грн. Проте виявилось, що інвестиції масово спрямовуються у застарілі технології. Інвестуючи такими темпами і в таку якість зростання, Україна модернізуватиме економіку нескінченно довго і безрезультатно.

Як запобігти цьому загрозливому сценарію? Сьогодні єдиним виходом для України є визначення точок інноваційного економічного зростання і цілеспрямоване інвестування саме в них. Цей принцип був основою діяльності вільних економічних зон, територій пріоритетного розвитку, технопарків і технополісів. Але, на жаль, їх існування тривалий час залежало не від економічної доцільності, а від політичної кон'юнктури.

Парадокс у тому, що Україна цілком може претендувати на лідерство, принаймні, на просторах СНД, за кількістю і якістю законів, прийнятих на підтримку науково-технічного й інноваційного розвитку. Але більшість урядів своєю реальною діяльністю торпедували прогрес у цьому напрямі. Найбільш руйнівного удару завдано в 2005 р., коли уряди Тимошенко, а потім Єханурова просто відмінили найважливіші заходи, які стимулювали інноваційний розвиток. Упевнений, що ми надалі цього не допустимо.

Ми переконані, що вільні економічні зони, території пріоритетного розвитку і технопарки мають бути не засобом отримання податкових пільг, як це, на жаль, було, а дієвим інструментом стимулювання економічної активності. До їх функціонування потрібно підходити зважено, з урахуванням ефективності реалізації конкретних інвестиційних проектів. Ми будемо вдячні Академії за допомогу в науковому супроводі державних рішень про підтримку тих чи інших проектів.

Можу засвідчити, що ситуація поступово змінюється: у бюджеті 2007 р. виділено 911 млн грн на інноваційно-інвестиційне кредитування, що дасть можливість залучити понад 10 млрд гривень інвестицій. Але важливо, щоб ці фінансові можливості були використані максимально ефективно. Уряд уже ухвалив відповідну постанову. Ми готові розглядати конкрет-

ні проекти. Чекаємо від Академії активної участі. Всі ваші пропозиції будуть винесені на найближче засідання Міжвідомчої ради з питань інвестицій та інноваційного розвитку, яку я очолюю.

У Державному бюджеті України на 2007 р. передбачено на понад 16% збільшити витрати на науку. Але просто збільшувати науковий бюджет недостатньо. Необхідно підвищувати віддачу від нього. Ви знаєте, що Уряд в науково-технічній та інноваційній політиці має намір реалізовувати стратегію стимулювання найперспективніших напрямів інноваційної діяльності. Розроблений проект Закону «Про внесення змін до Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні». Симетричні зміни підготовлені і для Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки». Упевнений: удосконалення законодавчої бази науково-технічного та інноваційного розвитку має відбуватися у постійному режимі. Ми готові коригувати законопроекти відповідно до ваших пропозицій. Цього потребує сама природа інновацій і наукового прогресу.

Інноваційна логіка розвитку нашої держави взагалі повинна стати фундаментом законотворчої та управлінської діяльності. Уряд у тісній співпраці з парламентською коаліцією має для цього всі необхідні важелі. Нас підтримає і Президент України.

Принципового значення у сценарії інноваційно-технологічного прориву України набувають наука й освіта, які є підґрунтям конкурентоспроможності сучасних держав. В Україні їхній стан, на жаль, і про це потрібно говорити відверто, не відповідає меті інноваційного розвитку. Незважаючи на активне реформування — іноді поспішне — за європейськими зразками, вітчизняна система освіти тільки виглядає європейською, але не є такою по суті. Ми ще не створили ту систему освіти, яка

формувала б кваліфіковані кадри для економіки майбутнього, а не минулого. В цьому Україна поступається не тільки державам-лідерам, наприклад США, Німеччині, а й значно відстає навіть від наших найближчих сусідів — Росії, Казахстану.

Освіта в Україні дуже часто відірвана не лише від економіки, а й від науки. Це деструктивна тенденція. Адже перспективи економічного і соціального розвитку сьогодні значною мірою пов'язані з рівнем інтеграції науки та освіти. Невипадково в рамках Болонського процесу сформульовано тезу про тотожність просторів освіти і дослідницької діяльності. Це аксіома «економіки знань» для країн-лідерів світової економіки. Наприклад, у США і Німеччині створюються науково-освітні установи зі спеціальним статусом, де викладають провідні вчені, задіяні в таких галузях, як інформаційні та біотехнології, матеріалознавство, теоретичні науки. На щастя, Україні не потрібно освоювати подібну практику з нуля — ще з радянських часів на фізико-технічних, математичних і деяких інших факультетах провідних університетів традиційно викладали вчені, часто — зі світовими іменами. А пригадайте систему спеціалізованих інтернатів — інкубаторів перспективних учених. Можливо, настав час відновити цю традицію. Необхідно підвищити ефективність координації науково-технічної діяльності і повернути науку у вищі навчальні заклади. Але не за рахунок послаблення Академії, навпаки — посилюючи її.

Цілком очевидно: нині в Уряді немає місця гарячим головам, які закликали до розформування НАН України і передачі її функцій вишам. Це абсурдна ідея. Реформувати Академію, в моєму розумінні, — значить допомагати зростанню й осучасненню академічної бази. В єдину систему повинні бути інтегровані не тільки наука й освіта, а й бізнес.

Як свідчить досвід тих країн, яким вдалося зробити «інноваційний ривок» в економіці, головною умовою зростання конкурентоспроможності, розвитку відповідної інфраструктури, зміцнення середнього і малого інноваційного підприємництва є потужна політична підтримка з боку влади.

У жодному випадку не йдеться про «ручне управління» економікою, в чому, ви знаєте, сьогодні звинувачують уряд і мене особисто. Я маю на увазі принципово інше. Потрібно закріпити високий політичний та економічний статус інноваційних змін, спільними зусиллями всіх гілок влади створити ефективне інноваційне лобі. І, нарешті, головне — необхідно спрямувати політичну волю на те, щоб розвиток держави був підпорядкований наступній формулі — «конкурентоспроможна особистість — конкурентоспроможна освіта — конкурентоспроможна наука — конкурентоспроможна економіка».

Рушійною силою науково-технологічного прориву та інноваційного переозброєння національної економіки у всі часи була і є Академія наук України. Ми маємо уважно вивчати і впроваджувати досвід наших сусідів, але ми ніколи не підємо на обмеження автономії і прав Академії. Її автономність — одне з найважливіших надбань сучасної науки, яке надає повну свободу і незалежність творчому процесу, праву управління майном. Проте Президії НАН України потрібно найближчим часом приділити серйозну увагу проблемі цільового і максимально ефективного використання майна Академії наук. Активи Академії мають ефективно слугувати науково-технічному прогресу країни і розвитку самої НАН України.

Серед пріоритетів Академії наук, безперечно, повинні бути фундаментальні дослідження, а також ті науково-технічні напрями, які є найперспективнішими для економіки України.

Наприклад, сьогодні світова спільнота активно обговорює проблему енергетичної безпеки. В Україні є різноманітний асортимент матеріалів і найточніші, передові технології обробки, виготовлення, зварювання. Ми маємо багаті запаси урану, цирконію, гафнію — основних компонентів для виробництва паливних касет, а також елементів систем управління і захисту реакторів. Україна володіє науково-технічним і промисловим потенціалом для створення власних елементів ядерного паливного циклу. Наші наукові центри — ННЦ «ХФТІ», Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона, Інститут ядерних досліджень, Інститут монокристалів НАН України та інші нагромадили великий досвід і зробили значний внесок у розвиток атомної науки і техніки колишнього СРСР.

У сфері ядерної енергетики є проблеми, які потребують негайного розв'язання. Передусім це підвищення загальної надійності всіх технологічних вузлів і систем ядерних реакторів АЕС, правил ядерної та екологічної безпеки.

Аналіз наукового потенціалу України свідчить про його здатність розв'язувати власними силами всі найважливіші наукоємні питання — від поточної експлуатації енергоблоків АЕС до перспективного розвитку ядерної енергетики. Основну роль у цьому має відіграти Академія наук.

Ще одне питання — житлово-комунальне господарство. Для розв'язання науково-технічних проблем у цій сфері уряд планує реалізувати державну цільову програму. Я думаю, що наші вчені могли б швидко й ефективно розробити нові методи захисту трубопроводів від корозії, діагностики проривів, енергозберігального освітлення вулиць і будівель, економні електродвигуни і силову електроніку для електротранспорту. Економічний ефект таких розробок очевидний.

Одним із способів залучення науковців Академії до вирішення економічних завдань також може стати програма модернізації та оновлення державних підприємств. Їх можна перетворити на передові полігони для впровадження нових розробок українських учених. Для цього державним підприємствам слід виділяти цільові кошти, залишивши за ними право самостійно визначати, які саме ноу-хау їм потрібні.

Ми впевнені: держава має розкрити економічний потенціал наукової сфери, зробити так, щоб економіці було вигідно розвиватися наукоємним шляхом.

Певні кроки в цьому напрямі наш уряд уже робить. У 2006 р. приріст промислового виробництва досяг 6,2%, причому лідерами зростання стали саме ті галузі, які підтримують інвестиційну діяльність. Торік інвестиції в основний капітал виростили приблизно на 20% і майже вдвічі перевищили темпи приросту ВВП. Найбільше інвестицій було залучено інфраструктурними проектами, зокрема — будівництвом шляхів і житла. Також більш як удвічі зросла кількість нових технологій, придбаних підприємствами.

Зрозуміло, що згадані тенденції мають перетворитися на макроекономічну стабільність і постійне підвищення соціальних стандартів. І це вже відбувається. За три місяці поточного року промислове виробництво зросло на 12,5%, а валовий внутрішній продукт — на 8%. Основні локомотиви зростання — машинобудування (23,9%) і металургія (16,9%).

На порядку денному — формування цілісної інноваційної системи, її всебічна інституційна і законодавча підтримка.

Тому першочерговими завданнями для Уряду, на мою думку, є:

* визначення науково-виробничих точок зростання, на які Україні доцільно зробити ставку для активного розвитку високо-

- технологічного сектору й успішного виходу на світові ринки високих технологій;
- ♦ законодавче закріплення пріоритетності високотехнологічних галузей економіки, створення прозорих умов для вітчизняних та іноземних інвестицій у нові наукоємні виробництва, зокрема через спеціалізовані державні і приватні інноваційні венчурні фонди, «бізнес-інкубатори» тощо;
  - ♦ удосконалення умов розвитку технопарків, спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку з урахуванням світового досвіду функціонування подібних територій, а також оновлення законодавчої бази в цій сфері;
  - ♦ кардинальні зміни в управлінні наукою й «осучаснення» системи державної під-

тримки науково-технологічних та інноваційних програм: розширення конкурсного фінансування науки, забезпечення відкритості отримання і використання бюджетних ресурсів на дослідження та розробки.

Створення і реалізація довгострокової стратегії конкурентоспроможної економіки неможливі без політичної і суспільної солідарності. Сьогодні у нас є унікальний шанс об'єднати зусилля інститутів влади з творчим потенціалом наукової спільноти для реалізації амбітної і масштабної національної мети — здійснення інноваційного прориву України. У цього проекту не може бути супротивників, адже інноваційна ідеологія, як ідеологія майбутнього, згуртує націю краще від будь-яких ідей.

В.М. ГЕЄЦЬ,
академік НАН України,
академік-секретар Відділення економіки НАН України

Ми знаємо, що новий уряд і виступ М.Я. Азарова підтвердили життєво важливе значення формування в Україні інноваційного шляху розвитку. Гадаю, немає людей, які б не погоджувалися з цією ідеологією. Разом з тим слід усвідомити, що це далеко не простий шлях, на ньому нас чекає багато перепад і проблем, хоча звернути увагу на деякі з них.

Декілька зауважень стосовно того, що відбувається в країнах, які діють за інноваційним сценарієм. Відомо, що держави, котрі успішно реалізують таку стратегію, на потреби науки витрачають до 3,5 % ВВП. Але йдеться не тільки про фінансові ресурси, а й про те, як організована ця діяльність. Це — дві характеристики, що мають виняткове значення для науки й освіти України. Передусім те, що на інноваційному шляху передові країни інтернаціоналі-

зують інноваційну діяльність, формується єдиний інноваційний і науковий простір. Друга особливість, яка нам добре відома, але нині втрачена, — науково-дослідна робота входить до корпоративної діяльності, це серйозна взаємодія науки і бізнесу, корпорацій в корпоративних утвореннях, які вертикально інтегровані.

Що в цьому контексті відбувається в Україні? Ми спостерігаємо певні ознаки інтернаціоналізації науки. Загальні дані засвідчують, що сьогодні, крім фінансування науки державою, серйозні кошти вкладає й іноземний інвестор (ця сума сягає 25–26% від усіх витрат на науку). Відомо, що коли національна наука фінансується зарубіжним інвестором на 30 і більше відсотків, то фактично економіка цієї країни не може використовувати її результати. А ми в деяких напрямках уже перейшли цю критич-